

ДОСЛІЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Розкрито сутність процесів злиття та поглинання, охарактеризовано їх види, проаналізовано позитивні та негативні наслідки даних процесів. Узагальнено основні методи оцінки ефективності процесів злиття та поглинання. Проаналізовано динаміку, структуру та ефективність діяльності банків з іноземним капіталом в Україні. Запропоновано заходи з підвищення ефективності регулювання процесів злиття та поглинання в Україні, розроблено алгоритм оцінки та аналізу портфеля банківських продуктів в умовах консолідації банківських установ.

Раскрыта сущность процессов слияния и поглощения, охарактеризованы их виды, проанализированы позитивные и негативные последствия данных процессов. Обобщены основные методы оценки эффективности процессов слияния и поглощения. Проанализирована динамика, структура и эффективность деятельности банков с иностранным капиталом в Украине. Предложены меры по повышению эффективности регулирования процессов слияния и поглощения, разработан алгоритм оценки и анализа портфеля банковских продуктов в условиях консолидации банковских учреждений.

The essence of mergers and acquisitions is described, the types of these processes are characterized, the positive and negative effects of these processes are analyzed. The major methods of evaluating the effectiveness of mergers and acquisitions are summarized. The dynamics, structure and efficiency of foreign capital banks' activity in Ukraine are analyzed. The measures for improvement of the effectiveness of regulation of mergers and acquisitions are proposed, the algorithm of evaluation and analysis of the portfolio of banking products in the conditions of banks' consolidation is developed.

Ключові слова: злиття, поглинання, консолідація, банк з іноземним капіталом, ефективність консолідаційних процесів.

Ключевые слова: слияние, поглощение, консолидация, банк с иностранным капиталом, эффективность консолидационных процессов.

Keywords: merger, acquisition, consolidation, the bank with foreign capital, the effectiveness of the consolidation processes.

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується подальшим розвитком тісних взаємозв'язків між національними господарствами, перетворенням кожного з них в органічну складову світового господарства. Зростання міжнародного поділу праці, що базується на деталізації та спеціалізації, створило умови для розвитку міжнародної виробничої кооперації. На ряду з об'єднанням ресурсів та можливостей на рівні підприємницької діяльності відбувається і консолідація фінансових ресурсів, яка перш за все стосується банківської системи. Поштовхом для активізації процесів

консолідації банківського капіталу, окрім пошуку нових джерел коштів та ринків для діяльності, є також обмін досвідом у сфері менеджменту та співпраця в області розробки нових банківських продуктів та послуг.

З огляду на подібні мотиви, вітчизняні банківські установи доволі часто розглядають іноземних інвесторів як більш перспективних та досвідчених і надають їм перевагу у процесах злиття та поглинання. Таким чином, частка іноземного капіталу у загальному обсязі капіталу банків України невинно зростає, а отже підвищується і його вплив на функціонування банківської системи зокрема та економіки країни в цілому. Світовий досвід свідчить про те, що реалізація процесів злиття та поглинання має як позитивні, так і негативні наслідки, а тому потребує не лише регулювання та контролю, а й забезпечення ефективності діяльності новостворюваної установи.

Для досягнення позитивного результату необхідно по-перше, виявити існуючі недоліки та проблеми, які виникають під час процесів злиття та поглинання. По-друге, визначити шляхи їх вирішення та розробити конкретні заходи щодо подолання існуючих недоліків. По-третє, впровадити розроблені заходи та дослідити результати їх впровадження з метою визначення наступних цілей та завдань.

Вивченням особливостей процесів злиття та поглинання банківських установ у країні та світі, впливу іноземного капіталу на економіку України в цілому та банківську систему зокрема займалися такі вчені, як Г. Р. Балянт, С. Д. Богма, Т. А. Васильєва, З. М. Васильченко, А. В. Грицаєнко, Я. О. Гусєв, М. І. Дибя, О. М. Діденко, І. М. Мєсєєчко, Т. В. Однороженко, В. В. Пилипенко, Ю. Ю. Присяжник, Д. М. Самчук, О. І. Фітель та інші. Т. А. Васильєва та С. Д. Богма досліджували ризики консолідаційних процесів у банківській системі України. Я. О. Гусєв вивчав вплив іноземного капіталу на банківську систему, порівнюючи світовий досвід із вітчизняними реаліями. Г. Р. Балянт та І. М. Мєсєєчко аналізували ефективність діяльності іноземних банків на вітчизняному ринку.

Проте досі не було проведено комплексного аналізу ефективності

діяльності банків з іноземним капіталом в Україні та не запропоновано заходів щодо підвищення ефективності процесів злиття та поглинання, а тому дане питання потребує подальшого дослідження.

Метою даного дослідження є визначення ступеня впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи України, розробка практичних рекомендацій щодо підвищення якості регулювання діяльності банків з іноземним капіталом та вдосконалення системи підтримки прийняття рішень в умовах злиття та поглинання установ на основі комплексної оцінки ефективності їх функціонування.

З огляду на існуючі недоліки та загрози необхідним є посилення ролі держави у регулюванні процесу входження іноземного капіталу в український банківський сектор. Проблема регулювання діяльності іноземних банків набуває винятково важливого значення в умовах України.

Важливими проблемами стратегічного характеру перед регуляторами іноземних банків є [1]:

- проблема діалектики стратегії та тактики;
- проблема невизначеності майбутнього;
- подвійна агентська проблема.

Проблема діалектики стратегії та тактики пов'язана з суперечністю між принципами регулювання та короткостроковими потребами економічного розвитку, для задоволення яких регулятор вимушений йти на порушення чи зміну декларованих довгострокових орієнтирів.

Суттєва проблема стратегічного державного планування в Україні - концентрація на методах (кредитування в МВФ, інтеграція в ЄС, тощо), замість чіткого і безумовного слідування до основних цілей вищого порядку. Внаслідок руйнації ієрархії цілей Україна потрапляє в залежність від стратегічних рішень інших держав, міжнародних організацій та транснаціональних корпорацій. Зокрема, у сфері національного регулювання іноземних банків впроваджуються правила, які носять не стільки внутрішній характер, скільки пов'язані з зовнішніми вимогами. Це призводить до фрагментарності, порушення цілісності правового поля. Регулятори втрачають стратегічний простір для маневрування, звужуються рамки прийняття тих рішень, які були б пріоритетними в першу чергу для національної економіки [1].

Рішення даної проблеми полягає в утвердженні узгоджених макроекономічних цілей вищого порядку та державному контролі за

дотриманням обраного курсу реформ.

Проблема невизначеності майбутніх процесів експансії та поведінки іноземних банків ускладнює адекватну оцінку стратегій регулювання іноземних банків.

Від сценарію майбутньої експансії іноземного капіталу залежить характер регулювання. Якщо домінуватиме тенденція проникнення нових іноземних інвесторів через появу нових іноземних банків, регуляторам слід сконцентруватись на етапі започаткування діяльності іноземних банків, щоб не допустити фінансово слабкі установи з поганою репутацією. Якщо відбудуватиметься експансія іноземного капіталу через розширення частки існуючих іноземних банків, регуляторам слід фокусуватися на контролі за дотриманням чесної конкуренції та регулюванні специфічних аспектів діяльності [1].

Другий сценарій є більш ймовірним та актуальним. Приділення уваги процесам консолідованого нагляду та моніторингу фінансової стійкості іноземних банків є необхідним і з огляду на слабку розробленість у порівнянні з правилами започаткування діяльності.

Подвійна агентська проблема поглиблюється внаслідок інституційної слабкості регуляторів та систем корпоративного управління банків. Декларовані стратегічні цілі замінюються прихованими індивідуальними цілями державних та корпоративних зацікавлених сторін внаслідок асиметрії інформації, низького рівня знань банківських клієнтів та міноритарних акціонерів, слабкості механізмів захисту їхніх прав. Негативний вплив подвійної агентської проблеми на розвиток банківської системи України полягає в тому, що зацікавлені сторони намагаються підтримувати ілюзію руху до стратегічної мети, одночасно максимізуючи власну корисність шляхом реалізації тактичних рішень, що шкодять інтересам суб'єктів з нижчим рівнем повноважень, дійсних прав чи контролю.

В умовах посилення агентського конфлікту, навіть ідеально продумана стратегія регулювання іноземних банків стає неефективною через деформацію механізму її реалізації. Відтак, зниження моральних ризиків та агентських проблем на корпоративному та державному рівні - першочергове завдання для системи державного регулювання і нагляду за іноземними банками.

Вітчизняні та зарубіжні вчені [1, 2, 3] виділяють три основні стратегічні підходи держави до реагування на виклики глобалізації в цілому та

регулювання іноземних банків зокрема (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегічні підходи до регулювання діяльності іноземних банків

Назва підходу	Прихильники підходу	Сутність підходу
Ліберальний	П. Ромер, Дж. Акерлоф	Втручання в економіку спричинює кризові явища в господарстві, а урядові інтервенції та обмежуючі заходи посилюють проблему морального ризику і знижують переваги ефективної ринкової системи, що здатна до саморегуляції, а тому банківська система має бути відкритою для приливу іноземного капіталу, а обмеження повинні усуватись.
Протекціоністський	П. Кругман, Дж. Стігліц, Дж. Тобін	Національна економіка уразлива до негативних наслідків фінансової глобалізації, а тому транскордонні рухи іноземного капіталу мають обмежуватись, а діяльність нерезидентів – жорстко регулюватись.
Змішаний	І.Б. Івасів, Р.В. Корнилюк	Створення системи регулювання та нагляду іноземного капіталу нарівні з вітчизняним, однак з посиленням функції моніторингу генерованих банками ризиків. Особливої ваги за змішаного підходу набуває контроль за транскордонним рухом капіталу та ліквідністю, вимоги до формування банківських резервів, фінансова прозорість, а також система консолідованого нагляду, без якої в умовах глобалізації національні регулятори позбавлені можливості контролювати транзакції зарубіжних материнських банків.

І.Б. Івасів, Р.В. Корнилюк вважають, що з огляду на зовнішньоекономічний курс України та потреби банківської системи України в зовнішніх фінансових ресурсах та технологіях, найбільш оптимальним видається третій стратегічний підхід до регулювання іноземних банків, який дозволяє мінімізувати загрози і максимізувати переваги транскордонного припливу капіталу. З іншого боку, даний шлях найскладніший, оскільки передбачає постійне балансування між полюсами лібералізму та протекціонізму.

Відповідно до існуючих підходів, регулювання діяльності іноземних банків в Україні може здійснюватися на основі трьох принципів: «принципу

національного режиму», «принципу взаємності» та «принципу верховенства національних інтересів» (рис. .1) [4].

Рис. 1. Принципи регулювання діяльності іноземних банків

«Принцип взаємності» означає врахування як національних інтересів, так і інтересів іноземного інвестора, створення умов для залучення іноземних інвестицій. Під «принципом національного режиму» розуміють протекціоністську економічну політику держави, блокування діяльності іноземних інвесторів. Під «принципом верховенства національних інтересів» необхідно розуміти, що політика регулювання діяльності іноземних банків повинна спиратися на верховенство політичних та економічних пріоритетів країни без врахування «умов взаємності» та характеризуватися активним застосуванням обмежувальних заходів по відношенню до іноземних інвесторів. У світовій практиці перелічені три принципи регулювання діяльності банків з іноземним капіталом є своєрідними «полюсами», які реалізуються у сполученні з перевагою одного з цих підходів.

Стратегічним вектором банківського сектору України повинна стати її інтеграція в світовий фінансовий простір, проте збільшення відкритості вітчизняного ринку банківських послуг має супроводжуватися адекватною політикою держави щодо зменшення ризиків використання «принципу верховенства національних інтересів».

В рамках стратегії регулювання ключовим завданням для НБУ має бути

визначення системи пріоритетних цілей регулювання іноземних банків і безумовне слідування до них з можливістю модифікації стратегії відповідно до мінливих умов середовища. В. Геєць, Т.І. Міщенко та А.І. виділяють три основні напрямки діяльності для створення фінансово потужного та конкурентоспроможного банківського сектора, як основи запобігання негативного впливу з боку іноземних банків:

- рекапіталізацію;
- організаційні зміни у напрямі підвищення ролі державних банків, регіональних банків та посилення спеціалізації окремих банків;
- стимулювання банків до підвищення ефективності ведення бізнесу (банки мають змістити акценти системи показників ефективності від розширення частки ринку до якості доходів та ефективності витрат).

До основних стратегічних напрямів регулювання та нагляду у секторі іноземних банків слід віднести:

- регулювання процедури приходу іноземного інвестора в банківську систему України (допуск виключно фінансово надійних інвесторів та уточнення відповідних критеріїв відбору; удосконалення критеріїв відбору країн походження капіталу; встановлення вимог щодо розкриття і перевірки цілей входження іноземного капіталу);
- регулювання та нагляд за діяльністю іноземного банку (постійний моніторинг ризиків іноземних банків на індивідуальній та консолідованій основі з використанням індексної методики; посилені наглядові заходи щодо іноземних банків, що демонструють аномальні значення рівнів фінансового ризику чи потенціалу впливу; контроль за рівнем корпоративного управління, фінансовою прозорістю банків);
- регулювання реорганізації та припинення діяльності іноземного банку (створення чітких і прозорих процедур для реорганізації банків згідно міжнародних стандартів; забезпечення прав вкладників та кредиторів іноземного банку, що припиняє діяльність; недопущення суттєвих відтоків капіталу закордон унаслідок ліквідації іноземних банків).

На думку деяких вчених, режим допуску та подальша присутність іноземних банків в банківській системі України повинні мати низу суттєвих тимчасових обмежень. Заходи протекціоністського характеру для національної економіки транзитивного типу повинні захищати вітчизняні банківські установи

від конкуренції та поглинання з боку транснаціональних банків. Рівень цього захисту повинен мати поступову тенденцію до зниження.

Забезпечення фінансової безпеки держави під впливом транснаціоналізації банківського сектору повинне здійснюватися на трьох рівнях (рис. 2).

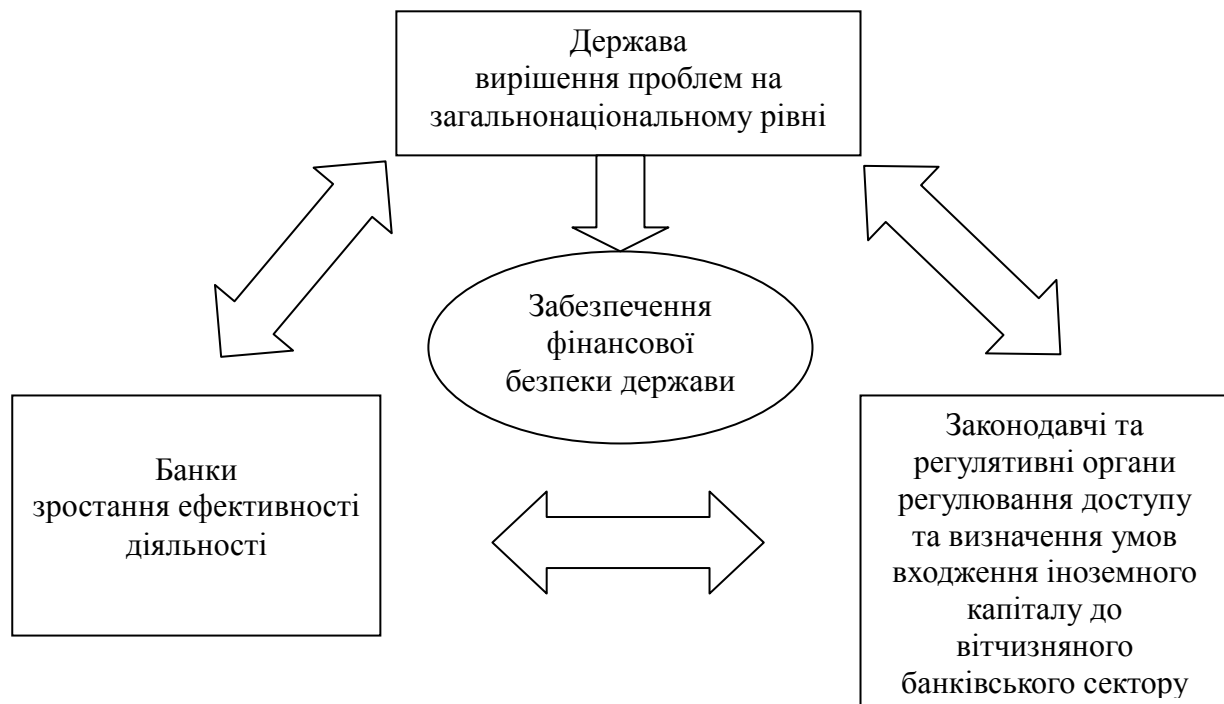

Рис. 2. Забезпечення фінансової безпеки держави в умовах припливу іноземного капіталу [5]

Держава, в особі органів виконавчої влади, бере на себе вирішення проблем загальнонаціонального характеру; комерційні фінансові установи повинні забезпечувати зростання ефективності діяльності фінансової системи в цілому шляхом підвищення власної ефективності діяльності; законодавчі та регулятивні органи мають регулювати доступ та визначати умови входу іноземного капіталу до українського банківського сектору.

Серед регулятивних заходів, рекомендованих вченими для застосування у достатньо відкритій банківській системі України, можна знайти ряд протекціоністських заходів та обмежень:

- обмеження частки іноземного капіталу в банківській системі;
- обмеження присутності іноземного державного капіталу;
- обмеження частки іноземців в органах управління банків;

квотування банківських інвестицій з однієї і тієї ж країни;
обмеження частки іноземців в органах управління банків;
підтримка вітчизняних банків;

обмеження притоку іноземного капіталу за міжнародним рейтингом інвестора чи країни базування, у тому числі заборона для банків з офшорних зон;

сприяння розвитку банків з державним капіталом та збільшення їхньої частки у банківській системі, шляхом до капіталізації;

включення в зобов'язання іноземних банків надання пільгових кредитів компаніям АПК, високотехнологічного сектору економіки, або сфери малого та середнього бізнесу;

посилення обов'язкового нормативу максимального розміру кредиту, виданого одному інсайдеру виключно для банків з участю іноземного капіталу.

Частина прихильників ідеї обмеження припливу і функціонування іноземного банківського капіталу в Україні обґрунтовує свої жорсткі рекомендації необхідністю укріплення національного фінансово-кредитного ринку протягом певного інкубаційного періоду. На їхню думку, лібералізація здатна принести позитивний ефект лише після підвищення конкурентоспроможності банківської системи України. Відтак, постає необхідність впровадження «м'якіших» інструментів регуляторного впливу на сектор іноземних банків, які, в свою чергу, були б ефективнішими за існуючі.

В окремих екстрених випадках застосування арсеналу обмежуючих регуляторних заходів може бути виправданим, тому їх не варто повністю відкидати. Такими екстреними можуть бути ситуації, пов'язані з різким виведенням капіталу за кордон, нав'язуванням іноземними банками дій, що суперечать національним інтересам чи різким погіршенням фінансового стану іноземних банків.

Утім, замість загальних обмежуючих або дискримінаційних заходів стосовно групи банків з іноземним капіталом, слід проводити адекватну оцінку існуючої ситуації у банківській системі, зміцнювати готовність до захисту національних інтересів, розвивати систему вчасного виявлення конкретних індивідуальних, а не загальних ризиків групи іноземних банків. Поглиблення аналізу та врахування українськими регуляторами специфіки іноземних банків залишаються вкрай актуальними, однак не повинні перетворюватись на сегрегацію і подальшу дискримінацію усієї групи банків, що належать

нерезидентам.

НБУ та іншим суб'єктам регулювання іноземного банківського капіталу доречніше діяти за принципом «сталеві руки в оксамитовій рукавичці»: дозволяючи, однак контролюючи процес експансії іноземних банків. Адже звинувачення зовнішніх агентів чи обставин у власних проблемах - це ознака безвідповідальності та безпорадності перед дією зовнішніх факторів, що не сумісне з суттю ефективного національного регулювання та нагляду. На даному етапі розвитку банківської системи потрібно максимально використовувати вигоди від присутності іноземних інвесторів, одночасно мінімізуючи ризики шляхом встановлення ефективною, а не формальною, системи регулювання, що базується на принципах транскордонного консолідованого нагляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Івасів І. Б., Корнилюк Р. В. Стратегічні аспекти регулювання діяльності іноземних банків в Україні / І. Б. Івасів, Р. В. Корнилюк. // Фінанси, облік і аудит. – 2011. - № 17. – С. 82-101.

2. Akerlof G. A., Romer P. M. Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit. / G. A. Akerlof, P. M. Romer // Brookings Papers on Economic Activity, 2. – 1993. - pp. 1-60 and 70-74.

3. Блог Пола Кругмана. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.krugman.blogs.nytimes.com.

4. Присяжник Ю. Ю. Злиття та поглинання комерційних банків: механізми реалізації і принципи застосування / Ю. Ю. Присяжник // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 206-214.

5. Філонова І. Б. Вплив іноземного капіталу на фінансову безпеку України / І. Б. Філонова // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2011. - № 2 (11). – С. 178-183.